

Pedagogiskt specialarbete 7,5 hp

2009

Matilda Bådagård

O cantor carioca

Vägen till det brasilianska sångsundet

Handledare: Ragnhild Sjögren

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm

Sammanfattning

I detta arbete försöker jag sätta fingret på vad det är som gör att en sångare låter brasiliansk. Jag har försökt fokusera på det rent sångtekniska och undersökt och jämfört fem utvalda sångare/sångerskor som betytt mycket för brasiliansk musik. Jag har begränsat mig till samba från Rio de Janeiro. I min förundersökning har jag genom litteraturstudier och genom att skriva ner mina egna erfarenheter försökt ringa in hur sång används i Brasilien.

Min undersökning har jag delat upp i två delar. En vetenskaplig del då jag själv gjort en röstanalys av varje sångare, samt intervjuat en sakkunnig på området, Margareta Thalén, som är sångpedagog och logonom. Den andra delen består av en intervju med en brasiliansk sambasångare, Will da Mangueira, som sjunger i den berömda sambaskolan *Mangueira*. Med denna intervju ville jag undersöka hur brasilianarna själva ser på sin sång.

Resultatet var som väntat svårt att analysera. Ämnet är stort och det blir lätt att man utgår från ”tycke och smak”. Det jag har kommit fram till är ändå att det finns några gemensamma komponenter för de sångare jag har undersökt. Mycket handlar om frasering, men även hur man gestaltar en text och använder språkets ljud i tonbildningen, samt vilket register man väljer att använda.

Titeln *O cantor carioca* är på portugisiska och betyder Sångaren från Rio de Janeiro (*Carioca* kallas de som är födda i Rio de Janeiro.)

Sökord: sång, sångteknik, Brasilien, samba

Innehållsförteckning

<i>1. Bakgrund</i>	<i>4</i>
<i>1:1 Egna erfarenheter</i>	<i>5</i>
<i>2. Inledning</i>	<i>7</i>
<i>2:1 Sambahistoria</i>	<i>7</i>
<i>2:2 Escolas de samba</i>	<i>8</i>
<i>2:3 Lapa</i>	<i>9</i>
<i>2:4 MPB, stilbildare och populära artister</i>	<i>9</i>
<i>3. Syfte</i>	<i>11</i>
<i>4. Metod</i>	<i>11</i>
<i>4:1 Problematisering</i>	<i>11</i>
<i>5. Undersökning</i>	<i>11</i>
<i>5:1 Bakgrund till val av informanter</i>	<i>11</i>
<i>5:2 Bakgrund till val av musikexempel</i>	<i>12</i>
<i>5:3 Presentation av analysobjekt (de brasilianska sångstjärnorna)</i>	<i>12</i>
<i>5:4 Intervju med Margareta Thalén</i>	<i>14</i>
<i>5:5 Övriga intervjuer</i>	<i>14</i>
<i>6. Resultat</i>	<i>14</i>
<i>6:1 Litteratur och annat material</i>	<i>14</i>
<i>6:2 Min egen röstanalys</i>	<i>15</i>
<i>6:3 Röstanalys Margareta Thalén (sammanställt efter intervju 26 januari 2009)</i>	<i>17</i>
<i>6:4 Intervju med Will da Manguera</i>	<i>19</i>
<i>6:5 Bortfall, problem i undersökningen</i>	<i>20</i>
<i>7. Analys</i>	<i>20</i>
<i>7:1 Tankar efter undersökningen, problem som uppstod</i>	<i>20</i>
<i>7:2 Tolkning av röstanalyserna</i>	<i>21</i>
<i>7:3 Gemensamma nämnare hos sångarna</i>	<i>22</i>
<i>7:4 Analys/tolkning av intervju med Will da Manguera</i>	<i>22</i>
<i>8. Diskussion</i>	<i>23</i>
<i>8:1 Personliga tankar och åsikter</i>	<i>24</i>
<i>8:2 Vad betyder mina resultat för mig själv?</i>	<i>25</i>
<i>9. Referenser</i>	<i>26</i>
<i>10. Bilagor</i>	<i>27</i>

1. Bakgrund

Jag har under en längre tid intresserat mig för brasiliansk musik och då särskilt samba och MPB, música popular brasileira (brasiliansk populärmusik).

Jag är sedan några år tillbaka sångerska i sambandet *A casa toca* och sjunger då samba och MPB på originalspråket portugisiska. Jag har erfarit svårigheter att "få till" det rätta soundet i min sång. Eftersom jag inte är brasilianska har jag ju inte den bakgrund som sångerskorna och sångarna från Brasilien har. Det hörs i min röst och även fast jag tänker på mitt uttal i portugisiskan och försöker anamma rytmkänslan, timingen, skiner det ändå igenom att jag inte föddes i Brasilien.

Mina brasilianska vänner kan förstummas över klar och ren körsång i Sverige och när barn från Adolf Fredriks musikklasser sjunger fyrstämmigt i tunnelbanan tycker de att det låter som änglar. Sådana röster möts man inte av i Brasilien. Samtidigt kan jag få höra att svenska sångare inte har någon "rytmkänsla". Eller att ingen "sjunger ut".

Vintern-07 och våren-08 bodde jag en tid i Rio de Janeiro för att närmare studera kulturen, språket, dansen och självklart musiken. Jag fick då tillfälle att undervisa i sångteknik i Skandinaviska kyrkan. Mina elever hade mycket blandat ursprung. Några var födda i Brasilien men hade bott länge i Skandinavien. Några var födda i Skandinavien men hade bott länge i Brasilien. Ytterligare några var brasilianare gifta med skandinaver eller sådana som rest runt i världen och till slut hamnat i Rio de Janeiro. Min vanliga undervisningsmetod blev snabbt omkullkastad. De generella tekniska problemen hos oerfarna sångare i Sverige stämde även in på de elever födda i Skandinavien. Mina brasilianska elever hade dock helt andra problem och förutsättningar. Det var svårt för mig att undervisa dem eftersom jag själv aldrig upplevt den typen av röst, varken hos mig själv eller hos mina elever i Sverige. Deras "skarvar", registerbrott, låg på andra ställen än hos den typiska skandinaviske sångaren och registeranvändning, kroppsmedvetenhet, rytmbehandling, andning och placering var annorlunda.

Jag började då fundera kring kulturell bakgrund och vad de har för innebörd för sångteknik. I Brasilien finns inte direkt någon tydlig genetik, alla ser olika ut efter århundraden av blandning mellan folkslag. Jag hörde svarta och vita sångare, personer med indianpåbrå och tyskättlingar med blåa ögon. För mig har de samma slags sound, det "Brasilianska Soundet". Man kan (enligt mig) inte avgöra etnisk bakgrund på samma sätt som man försökt påvisa i afroamerikansk musik, alltså att det finns ett vitt och ett svart sätt att sjunga på. Alltså måste det handla om något annat.

De saker som jag tänkt på innan min undersökning är: vad musik och sång betytt i ett historiskt och politiskt perspektiv. Hur används sång och hur har den traditionellt använts? Hur sjunger en mor för sitt barn? I vilka sammanhang sjunger man? Hur ser det brasilianska sångidealet ut och hur har det uppkommit?

Jag vill kartlägga hur det brasilianska sångidealet ser ut rent sångtekniskt/anatomiskt och vad en brasilianare tycker är viktigt när det gäller sång. Är det viktigt att sjunga rent? Att uttala orden precis som man skulle säga dem? Att hålla långa fraser?

1:1 Egna erfarenheter

Det jag har upplevt i Brasilien är framförallt att man sjunger mycket mer än här hemma. Att sjunga är inget förunnat de talangfulla eller de som studerat musik, utan något som alla kan och får göra. Visst beundrar man duktiga sångare, men det känns inte som att det har en hämmande effekt på gemene man. Därför skulle jag säga att den typiske brasilianaren har större sångvana än svensken. Därmed inte sagt att denne har lärt sig kontrollera sin röst bättre. Tvärtom är det acceptabelt att sjunga lite som man vill och till och med de stora artisterna sjunger ofta falskt. Sambaskolorna i Rio har haft stor inverkan på sångsättet. Om man ska höras genom den enorma slagverksgruppen (baterian) kan man inte sjunga svagt eller speciellt dynamiskt. Vi i Sverige skulle nog kalla det skrikigt många gånger. Samtidigt låter sambaskolornas skivinspelningar annorlunda. Där är sången många gånger mjuk och ligger som en varm filt över batucadan. Portugisiskan är ett språk med mycket diftonger och nasalitet och det bäddar för en mjuk och rund ton.

Karaoke är något som vunnit mark i Rio de Janeiro. Otaliga är de churrascos (grillfester) som haft en karaokemaskin i ett hörn. Där samlas ung som gammal för att sjunga och det finns absolut ingen prestationspress från något håll, inga åsikter om man sjunger ”bra” eller ”dåligt”. Alla bara sjunger!

En fantastisk upplevelse jag hade var en konsert med artisten Djavan i Barra utanför Rio. Publiken kunde precis alla texter på låtarna och sjöng med hela tiden. Jag, som älskar texter och alltid försöker få mina medmusiker att lyssna mer på texten, blev väldigt berörd. En gång kom jag hem till en vän som inte alls sysslar med musik och upptäckte att denne stod och övade på låtarna från en nyinköpt skiva. Med konvolutet i hand gick han igenom alla låtarna tills texterna satt som ett rinnande vatten. Jag blev förvånad över att han ägnade tid åt detta men han svarade att han inte tyckte det var speciellt kul att lyssna på musik om han inte kunde den och kunde sjunga med. Detta intresse för att vara delaktig i musiken, att förstå texten och kunna melodin, möttes jag av överallt.

Ofta brukar vi i västvärlden imponeras över att brasilianare inte verkar ha problem med att lära sig svåra melodier. I MPB är harmonik och melodik oftast mycket mer komplex än i vår populärmusik. Även i sambaskolornas låtar, som har enklare harmonik, har melodierna stora språng, kromatik och ickediatoniska (utanför skalan) toner. Medan jag själv kämpar med att lära mig den store kompositören Chico Buarques svåra, rytmiska melodier sitter publiken på hans konsert och sjunger alla låtar utan problem. Och de kan dessutom hela texten!

Kan det vara så att genom att vara mer delaktig i musiken, att sången och musiken är till för alla, har man lyckats förbise att det man gör är ”svårt”? Eller har vi i väst dömt något till ”svårt” för att vår musik traditionellt låtit annorlunda?

En viktig sak att påpeka är att Brasilien är ett stort land. Den musik som vi i omvärlden förknippar med Brasilien, samba och bossa nova, hörs nästan uteslutande i Rio de Janeiro. *Forró, maracatú, frevo* och afro-brasiliansk musik når inte våra öron. Dessutom är de artister som är mest kända utomlands, som João och Astrud Gilberto, Joyce, Rosa Passos och Sergio Mendes relativt okända i hemlandet. Samtidigt tror jag att många sångare som är stora i Brasilien inte skulle gå hem i Sverige och övriga västvärlden. Har vi helt enkelt valt ut de sångare som passar bättre in i vårt ideal?

Det är svårt att samla brasilianska röster i ett fack med tanke på hur många olika sångare och stilar det finns i landet. Ändå finns det något som gör att en röst låter ”brasiliansk”. Man kan ganska lätt höra om en sångare som ger sig på att sjunga en samba vuxit upp i landet eller inte. Många skulle säga att en brasiliansk röst låter mjuk, men för att höras över batucadan i en samba de enredo är det svårt att vara skör som bossa nova-drottningen Astrud Gilberto. Vad är det då som är viktigt? Vad är idealet?

Studier i soundskillnader och olika sångtekniker har gjorts förr och diskuterats i oändlighet bland sångare och sångpedagoger. Många har intresserat sig för skillnaden mellan ”vita” och ”svarta” röster i afroamerikansk musik. Ämnet blir då på något sätt rasbiologiskt. Det som är intressant med Brasilien och kanske framförallt Rio de Janeiro är att det är en sådan smältdegel. Visst finns rasuppdelningar och rasism i hög grad. Men sanningen är att Brasiliens befolkning är så uppblandad att de flesta inte vet sin egen härkomst. Därför går det inte riktigt att höra heller i musiken vem som är svart eller vit. Jag tycker mer att man hittat en stil som låter brasiliansk, oavsett genetisk härkomst.

Kort kan man säga jag upplever att huvudregister¹ inte används mycket i brasiliansk sång. En ovan sångare i Brasilien har svårt att hitta sitt huvudregister och bröstregistret är oftast pressad högt. Låtarna ligger ofta i lågt röstläge, särskilt samba, och tanken att ändra tonart beroende på sångare finns inte riktigt. Samba blir ofta skrikigt, särskilt med kvinnliga sångare då de måste pressa sitt bröstregister (talregister) väldigt högt. En annan viktig aspekt är fraseringen. Vi i väst är ovana vid den rytmisering som krävs för att sjunga samba. Melodin ligger nästan alltid på synkop före slaget, något som inte riktigt finns i vår musiktradition. Resultatet när till exempel en jazzsångare ger sig på en bossanova blir att de ”slätar ut” rytmiseringen och det typiskt brasilianska försvinner. Lyssna till exempel på någon av Frank Sinatras versioner av Antonio Carlos Jobims ”Girl from Ipanema”!

Under min tid i Rio de Janeiro undervisade jag lite i sång. En kvinna som levt länge i Sverige hjälpte mig med portugisiskan och i utbyte fick hon sånglektioner. Dessutom, efter att jag gjort konserter i Skandinaviska kyrkan, blev jag tillfrågad av kyrkans kör om jag ville undervisa dem i sångteknik en gång i veckan. Kören var inspirerad av vår skandinaviska körtradition och de sjöng många svenska klassiska körsånger. Resultatet lät dock inte likt en svensk kyrkokör. Även fast de flesta sångarna var från Skandinavien hade de bött så länge i Brasilien att det lät mycket bättre då de sjöng en samba av Chico Buarque än ”Du lindar av olvon”. Dessutom fanns en samling brasilianska damer med i kören och denna blandning av röster gjorde kören heterogen. Dock var det otroligt intressant för mig att undervisa. Sopranstämman utgjordes av kvinnor födda i Sverige, Norge eller Danmark. De var alla över 50 år och vana att sjunga i sitt huvudregister. Altarna var brasilianskor som pressade upp sitt bröstregister. Då jag gjorde övningar fick jag individanpassa till extremer. Jag förundrades över min elev som jag undervisade mest. Hon hade bött 25 år i Sverige och varit gift med en framgångsrik klassisk musiker. Därför hade hon rört sig i kulturella kretsar runt om i Europa och var mycket van att lyssna på klassisk musik. Hennes dröm var att sjunga mer ”skandinaviskt”, och med det menade hon lätt, med tät klang och ljus timbre. Men det var nästan omöjligt att få henne att förstå hur man använder sitt huvudregister och hennes skarv var väldigt påtaglig. Jag tyckte för det mesta att hon inte sjöng så bra, men en dag hörde jag henne sjunga en samba på en fest. När hon fick sjunga den brasilianska musiken förvandlades rösten, från en spänd hes stämma, till en fyllig alt som klarade av den ganska komplicerade melodiken.

¹ Förklaring av sångtekniska begrepp (som huvud- och bröstregister) finns som bilaga nr 3.

De svenska damerna i kören sjöng endast i huvudregister och kunde inte alls hitta det starka, ”talnära” bröstregister som alla brasilianskor använde. Jag förstår att man av tradition lärt sig att sjunga på ett visst sätt, men det verkade för mig som att det var omöjligt att förändra sin inställning till rösten. De var ju inte olika byggda, var i samma ålder, hade länge bott i samma stad och de lyssnade alla på samma musik. Det enda som skilde dem åt var födelseland och uppväxt.

Så här innan min undersökning har jag tänkt på vissa saker inom brasiliansk sång som det ska bli intressant att studera. Jag tycker att de flesta sångare sjunger väldigt rakt och inte använder vibrato, alternativt har ett litet kort vibrato i slutet av en fras. Placeringen ligger långt fram för att texten ska kunna vara rytmisk och rytmiseringen går nästan alltid före textbehandlingen. Ett ord som man skulle betona på ett visst sätt när man säger det kan göras annorlunda om rytmiseringen i melodin kräver det. Texten används också många gånger som ett sätt att leka med rytmen och många låtar känns komponerade utifrån det tankesättet. Det ska bli intressant att göra en djupare studie för att se om mina första tankar överensstämmer med resultatet.

2. Inledning

2:1 Sambahistoria

Brasilien har genom historien upplevt stora politiska skiften, kupper och reformer. Musiken och stora artister har ofta varit tätt sammankopplade med politiken och hjälpt till att sprida budskap, störta regimer eller främja utrikespolitiska intressen. Under 60-talets diktatur sjöng artister som Gilberto Gil och Caetano Veloso låtar som blev censurerade på grund av texternas kritik mot landets styrande. Musiken är för alla brasilianare något som starkt förknippas med landet. Under diktaturen flydde många från Brasilien, speciellt kulturarbetare, och för människor i exil har musiken varit viktig.

Enligt antropologen Hermano Vianna uppstod den moderna samban i mötet mellan vit medelklass och ättlingar till de afrikanska slavarna. Fram till 1930 var samban (eller de afrikanska rytmernas föregångare till samba) något man såg ned på. Det var den enkla musiken, till för och skapad av samhällets bottenkikt. Eftersom den dessutom uppkommit ur den mystiska religionen *Candomblé* som de afrikanska slavarna tagit med sig, ansågs den farlig och förbjöds av de europeiska kolonistörerna. I sin bok *O misterio do samba*² skriver Vianna om sambans acceptering i och med europeiska intellektuellas intresse för musikstilen. Samarbeten mellan svarta och vita kompositörer gjorde samban till en enad musikstil med influenser såväl från den traditionella portugisiska *fadon* och europeisk konstmusik som från afrikanska rytmer och *candomblé*. Det blev ett uttryck för kulturell blandning som också överbryggade sociala klasskillnader och raser. Samban skulle ena nationen och folket. ”Mysteriet” han talar om är just det att en före detta koloni med slavhandel, plötsligt efter en handfull intellektuellas inflytande i artiklar och i sällskapsliv, accepterar rasblandning. Inte bara accepterar, utan låter den vara symbol för det typiskt ”brasilianska”, något som får stora konsekvenser politiskt, socialt och kulturellt.

² Vianna (1999/1995): *O misterio do samba*, översättning till engelska av Johan Charles Chasteen: *The mystery of samba – popular music and national identity in Brazil*

Dessa accepterade och statushöjande handlingar på 20-talet gjorde att Brasilien utvecklades åt ett helt annat håll än andra kolonier, som till exempel USA, när det gäller raspolitik. Även om rasism existerar i hög grad i Brasilien finns en stolthet för det "afrikanska arvet" hos varje brasilian. En viktig faktor för musiken var att de koloniserande portugiserna var mycket mer tillåtande än de protestantiska engelsmännen som koloniserade USA. Man fråntog inte slaverna deras musik och förbjöd inte heller trummor.

Jag har i stycket nedan fritt sammanfattat lite av det Åsa Da Silva Veghed skriver om sambahistoria i *Brasiliansk musik* (2007)³

Diktatorn Getúlio Vargas (1930 - 1945) stärkte sambans roll som nationens musik och folkens enade kulturarv och använde den mot omvärlden för att uttrycka Brasiliens nya guldålder. Fotboll och samba, fest och glädje skulle vara Brasiliens ansikte mot omvärlden och skulle även skapa sammanhållning i landet. Rio de Janeiro blommade upp och blev en av världens främsta underhållningsstäder. Sångerskan Carmen Miranda blev symbol för samban och den artist som först uppmärksammades utanför Brasilien. Med bananer i turban på huvudet blev hon känd på vita duken i Hollywood och brasiliansk musik fick ett uppsving utomlands. Hennes orkestrerade, färgglada och lättsamma sambor skapade en romantisk och exotisk bild av Brasilien. Vargas kontrollerade vad som spelades på radion och använde musiken i propagandasyfte. Han uppmuntrade även sambaskolornas aktivitet, något som blev hjärtat i Rio de Janeiros karneval.

2:2 Escolas de samba

Escolas de samba, sambaskolorna, liknar fotbollslag med supportrar. De är inte skolor i ordets vanliga mening, utan mer som en kultur, en stil eller om man så vill en klubb eller ett lag. Den första skolan grundades 1928 och hette *Deixa falar* (Låt mig tala) (Veghed 2007). De allra flesta sambaskolorna finns i Rio de Janeiros utkanter, i favelorna, och styrs med järnhand av ofta (dock inte alltid) korrupta och droghandelsrelaterade ledare. Sambaskolorna har tusentals medlemmar och det gäller att visa lojalitet mot "sin" skola. Varje skola har sina stjärnor, både sångare och dansare (de så kallade *mulatas*, vackra kvinnor med fjädrar på huvudet och minimalt med kläder) och de är de som uppträder med årets bidrag i karnevalen. För sambaskolorna är inte karnevalen en veckas arbete i februari. Det pågår året runt. Från jul och fram till karnevalsveckan kan man ofta som supporter vara med och träna på sambaskolans uppträdande. Skolan åker in till Rios centrum en gång i veckan, abonnerar en gata och gör en slags minikarneval där man kan köpa öl och mat. Dit kan man som supporter åka, rätta in sig i ledet och öva på att gå i takt till batucadan och lära sig alla orden i skolans officiella sång för året. Det är som en övning i karnevalyrans festande, men något som tas på fullaste allvar. Efter karnevalen kommer årets låtar ut på en samlingsskiva. De har dessutom i reklamsyfte spelats på TV, som musikvideos, i veckor. Låtarna är omöjliga att undkomma. Ungefär som vår egen melodifestival.

Sambaskolorna från Rio spelar *Samba de enredo* (Handlingens samba). Den är nästan alltid uppbyggd på samma sätt, en molldel som följs av en durdel där alla sjunger med. *Baterian*, den jättelika slagverkssektionen, är motorn och låten går sedan på, om och om igen. I kompositionen flörtar man gärna med andra stilar och rytmer, som *baião* eller *sambareggae* från Bahia, eller *frevo* från Recife. De senare åren har det till och med hänt att man blandat in den kontroversiella musikstilen *baile funk*. Allt för att vinna anhängare och sticka ut i den

³ Veghed (2007): *Brasiliansk musik* avsnitt sambahistoria, sambaskolornas historia.

tävling som karnevalen är. Samba de enredo sjungs nästan alltid av män och sången ligger i bröstregister, sången är ropig. Rösten får gärna tillhöra en äldre man och man ska ha lite pondus, manlighet i rösten. De kvinnliga sångare som blivit stjärnor inom denna typ av samba, som t.ex Beth Clavalho och Elsa Soarez har för det mesta kraftfulla röster med en mörk timbre.

Man verkar inte (enligt mig) behöva vara en jättebra sångare för att vara sångare i en sambaskola, det räcker med att man har energin och utstrålningen som behövs för att föra fram budskapet. Timingen, den rytmiska känslan är extremt viktigt. Här improviseras inte mycket, det gäller att sjunga rytmiskt exakt för att få ett bra sväng tillsammans med batucadan. Melodin ligger alltid på slaget eller på synkop innan. Resultatet blir en frasering som ligger väldigt ”på”.

2:3 Lapa

Lapa är en stadsdel i Rio som på dagen inte har något att erbjuda. Det känns ruffigt, tomt och smutsigt. Man hittar inte öppna restauranger eller affärer och ser knappt någon på gatan. På natten är det annorlunda. Då förvandlas Lapa till en av de mest pulserande platser i världen. Gatorna fylls med försäljare av *caipirinha* (brasilianska nationaldrinken) och korvstånd och gigantiska barer som man inte förstod att de existerade under dagen öppnar upp sina portar. Här finns sambahusen *Carioca da Gema*, *Democráticos* och *Rio Scenario*, där du kan höra den bästa samban. Här finns discon som spelar baile funk. Här finns forróklubbar och electronica och här finns den bästa feststämningen i världen. Du behöver inte ens gå in på en av klubbarna. Det räcker med att köpa en drink på gatan, gå omkring en stund och umgås med de tusentals människor som haft samma idé, och dansa loss i ett hörn där en spontan samba pagodegrupp⁴ ställt sig för att spela. Hit kommer turisterna, hit kommer *cariocas* (riobor) och här samlas musiker, konstnärer och bohemer. I Lapa är sambabanden mer sofistikerade och mjukare än om man jämför med karnevalssamba. På sambahusen bjuds det på välkända låtar som alla kan, lite som en svensk coverspelning. Banden har en traditionell uppsättning instrument (några slagverkare, gitarr och sång) och alla sitter ner och spelar. Sången framförs här lika gärna av en kvinnlig som en manlig sångare och man blandar olika typer av samba och MPB. Samba och sambahusen har blivit populära igen, efter några svagare årtionden, och Lapa är därför en viktig komponent i Rios musikliv.

2:4 MPB, stilbildare och populära artister

Det går inte hand i hand att vara en bra sångare och en populär artist i Brasilien. Den kanske mest hyllade låtskrivaren i Rio de Janeiro, Chico Buarque, är allmänt känd att vara en medioker sångare. Ändå strömmar folk till hans konserter. Det viktigaste är låtarna, inte nödvändigtvis sångaren. En god vän sa till mig: ”Nämn en känd låtskrivare i Brasilien som även är en god sångare”. Med några undantag (som Milton Nascimento, Paulinho da Viola och nya stjärnorna Ana Carolina och Vanessa da Mata) stämmer det faktiskt att brasilianarna inte alltid ser de älskade kompositörerna som sångare. Antonio Carlos Jobim, Ivan Lins, Gilberto Gil, Caetano Veloso, Djavan, João Bosco och redan nämnda Chico Buarque sjunger in sina låtar själva och säljer tusentals skivor som alla älskar. Även fast de inte anses sjunga särskilt bra.

⁴ *Samba pagode* är en speciell stil inom samba med lättare instrumentsättning. Ibland kallad sällskapssamba.

Dock finns det sångare som hyllats för rösten skull och inte för att ha skrivit en odödlig låt. Dessa sångare, som exempelvis Elis Regina, tolkar de stora kompositörerna. Många låtar anses vara Elis Reginas, även fast de kanske skrivits och även framförts av någon annan. Elis har t.ex gjort album med Milton Nascimento och Antonio Carlos Jobims musik och många kompositörer har skrivit låtar direkt till henne. Hennes tolkningar av João Boscos "O bêbado e a equilibrista", samt Ivan Lins "Madalena" har blivit mycket större hits än de versioner inspelade av kompositören. Hennes dotter, Maria Rita, gör stor succé nu på samma sätt, även om hon också komponerar egen musik. Simone från delstaten Bahia är även hon en stor sångerska som gjorde karriär på 70-talet med sin mörka, suggestiva röst.

MPB, música popular brasileira, kallas populärmusik från Brasilien. Det är svårt att sätta fingret på vad det egentligen är för musik. Ibland verkar det som att all musik som folk gillar och som hörs på radio får detta epitet. TV har mycket att göra med utvecklingen och spridningen av MPB. Det var TV som myntade begreppet då de sände live från festivaler med folkkära artister på 60-talet. Många artister har sedan blivit kända och fått hitlåtar genom de *novelas* (såpoporer) som sänds flera gånger om dagen över hela Brasilien. De flesta folkkära artisterna har ett samlingsalbum som kallas "Novelas" och där samlar de sina sånger som hamnat i såpoporer.

Musikantropologen Åsa da Silva Veghed skiver om MPB:⁵"När militärerna tog makten 1964 och diktaturen ytterligare hårdnade 1968 kom artisterna inom MPB att få en viktig roll som försvarare av demokratin". Sångtexterna var tvungna att vara politiskt korrekta och censuren var stenhård. Många kompositörer och artister gick i exil för att undkomma den snara som sattes kring konstnärers hals. Gilberto Gil och Caetano Veloso, två kompositörer från delstaten Bahia, skapade tillsammans begreppet *Tropicália* i och med albumet *Tropicália ou Panis et Cincensis* (1968). Där samlade de sina låtar samt material från likasinnade artister som Tom Zé och Torquato Neto och arrangerade dem med experimentlusta. Idén var att skildra Brasilien på ett ironiskt och lekfullt sätt. Tropicalisterna flyttade till São Paulo och fick snart utrymme i TV-program. De sände festivaler där de blandade traditionella musikstilar under tydlig påverkan av USA och dåtidens rockband, samtidigt som de avverkade känsliga politiska ämnen i låttexter och poesi. En rebellism som spreds till konstnärer, poeter och skådespelare och som till och med fick Caetano Veloso och Gilberto Gil arresterade för att sprida kritik mot regimen.

Den nyaste populärmusiken som blivit riktigt stor i Brasilien, i alla fall i storstäderna, är *Baile Funk*. En hiphopinspirerad dansmusik som uppstod i favelan, kåkstäderna, men nu spridit sig och skapat klubbar på andra ställen. På ett *Baile Funk*⁶ är det oftast liveuppträdanden och artisten rappar/sjunger texter med sexistiska teman. Sången innehåller få meloditoner och är skrikig och lite rå. Upprörda kulturarbetare menar att detta är brasiliansk musiks fall och vill inte erkänna baile funk som en betydande del av musiklivet. Jag tycker att det är svårt att undvika då stilen har vuxit sig så stor och den strömmar ut ur radion hela dagarna. I min undersökning kommer jag dock inte ta upp baile funk då sångsättet är väldigt annorlunda.

Kanske har den brasilianska låten blivit så viktig eftersom den betytt så mycket för samhällets struktur? Kanske är det också därför som brasiliansk musik är ledande i Brasilien. USAs påverkan sedan 50-talet och till idag har satt sina spår i musiken, men brasilianaren vill ändå

⁵ Veghed (2007) sid. 146

⁶ *Baile Funk* är kombinationen av *Funk* (musikstilen) och *Baile* (fest). Ett baile funk är alltså en fest eller disco där det spelas funk.

att musiken ska vara brasiliansk. Resultatet är brasilianska reggaeband, rockband och popband samt oändligt många brasilianska versioner på amerikanska eller europeiska hits. Man vill ha låten på portugisiska för att förstå texten och för att kunna sjunga med.

3. Syfte

Syftet med min undersökning är att undersöka om det finns ett speciellt brasilianskt tekniskt sångideal, framförallt inom samba. Jag kommer att ta upp sound, rytmisering, placering, textning och registeranvändning.

4. Metod

Jag ska utifrån min egen erfarenhet kartlägga vad jag tror är ideal inom sambasång. Genom att närmare analysera fyra utvalda (två manliga och två kvinnliga) brasilianska sångstjärnor från olika tider, samt ett exempel på samba de enredo (karnevalssamba), ska jag se om mina prognoser stämde. Jag ska sedan låta en sångpedagog med expertis på röstanalyser få lyssna på samma exempel och se vad denne kommer fram till.

Jag ska även intervjua en brasiliansk sångerska och en brasiliansk sångare för att få deras syn i min undersökning och se hur de själva ser på den brasilianska sångstilen.

4:1 Problematisering

För att avgränsa denna undersökning som jag inser lätt kan bli för stor, ska jag till min analys välja ut ett antal artister som anses "sjunga bra" och som representerar olika stilar och tider. Jag kommer även att begränsa mig till artister inom samba och musik med rötter i Rio de Janeiro och utesluta sångare som enbart sjunger traditionell frevo, afrobrasiliansk musik, forró etc. Jag ska välja två kvinnliga artister och två manliga som alla representerar en egen stil inom samba. Jag inte att ta upp så mycket av interpretation och scenframställning hos sångarna.

5. Undersökning

5:1 Bakgrund till val av informanter

Jag blev genom mina lärare rekommenderad Margareta Thalén, sångpedagog på SMI, som informant. Hon har stor erfarenhet som sångpedagog och är även logonom. Därför tror jag att hon vet mycket om de anatomiska aspekterna då man gör en röstanalys.

De informanter jag valt från Brasilien är Carol Saboya, sångerska från Rio de Janeiro som även arbetar som sångpedagog. Saboya undervisar många "gringos" (utlänningar) som kommer till Rio för att lära sig sjunga brasiliansk musik. Jag tror därför att hon har reflekterat mycket på vad som är viktigt att tänka på inom brasiliansk musik. Anledningen till att jag valde Saboya är att jag själv tagit en sånglektion av henne efter rekommendationer av brasilianska musiker. Jag tyckte att hon hade mycket att säga om ämnet som jag nu vill undersöka.

Den andra brasilianska informanten är Will de Manguera, sambista (sambasångare) i en av de mest kända sambaskolorna i Rio de Janeiro, *Manguera*. Han har varit mycket i Sverige och sjungit med svenska sambaskolor. Jag vet att han har mycket erfarenhet av samba de enredo och det skulle vara intressant att få hans synvinkel på sång.

5:2 Bakgrund till val av musikexempel

Från och med nu väljer jag att använda termen *samba* hela tiden då jag pratar om den musik jag använder i min undersökning. Dock innefattar det den del av MPB som har sambaelementen. Jag väljer att inte ta med de sångare inom MPB som lutar åt rock och pop (som Ana Carolina, Seu Jorge och andra nya artister). Jag anser att de influerats av sambatraditionen i Rio de Janeiro och undersöker därför de artister som jag tror påverkat dem.

Samba har, som de flesta musikgenrer, haft sina starka och svaga tider när det gäller popularitet. Det känns intressant att studera stilbildare och sångare som bidragit till att öka sambans popularitet. Jag har gjort mina val baserat på vad jag, utifrån min erfarenhet av tiden i Rio de Janeiro, tror att brasilianerna själva tycker, samt vad kunniga skrivit om dessa sångare.

5:3 Presentation av analysobjekt (de brasilianska sångstjärnorna)

Clara Nunes (1943 - 1983)

Clara Nunes räknades under sin tid, tillsammans med Beth Carvalho och Alcione, som en av de tre sambastjärnorna. Jag har valt att studera hennes röst närmare, då hon uppenbarligen varit en viktig komponent till sambans sångsound. Hennes skivor sålde i hundra tusentals exemplar under 60, 70 och 80-talet och hon banade därmed väg för andra kvinnliga sambasångerskor. Hon har haft flera stora hits som även spreds till Europa och resten av världen. Många sambakännare kallar henne den största sambasångerskan och Åsa da Silva Veghed omnämner henne som ”en av de stora mytomspunna brasilianska sångerskorna”.⁷

Som musikexempel för min röstanalys har jag tagit hennes stora hit från 1976, *Canto das três raças* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) som är en lite lugnare samba som jag själv brukar sjunga, samt *Portela da Avenida* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) från 1970 som är en samba de enredo från sambaskolan *Portela*.

Beth Carvalho (1946)

En av mina första dagar i Rio de Janeiro åkte jag till Lapa, stadsdelen som jag hört så mycket om, och jag hade höga förväntningar på att få en stor musikupplevelse. Det fick jag också. Vid *os arcos da Lapa*, de stora kända bågarna en gång använda till vattentransport, stod Beth Carvalho och gav en gratiskonsert för tusentals människor. Där stod jag i regnet och kände att allt det som sagts om fantastiska Rio de Janeiro stämde. Fastän jag inte sedan innan kände till Beth Carvalho förstod jag att det var något stort jag fick uppleva. Hennes mörka, heta röst som sjöng kraftfulla, fartiga sambor var något jag fattade tycke för direkt. Hela hennes stora kroppshydda som ständigt vaggas i takt till musiken iklädd stora tyger uttrycker sambans sväng och hennes sparsmakade fraserings gör att sången låter okonstlad.

⁷ Veghed (2007) sid. 99

Beth har sedan 70-talet varit en av de stora sambadrottningarna i Brasilien. Hon sjunger ofta med sambaskolorna och gillar ”riviga” sambor.

Som musikexempel har jag valt *Coisinha do pae* (Jorge Aragão/Almir Guineto/Luiz Carlosom) jag hittat i en liveversion på www.youtube.com (kommer från DVD *Beth Carvalho - A Madrinha do Samba Ao Vivo Convida* (Multishow / Indie Records/2004). Den räknas som hennes största hit genom tiderna och spelades in första gången 1979. 1978 spelade hon in *De pé no chão*, ett album som sålde mer än en halv miljon exemplar. Från den skivan har jag valt *Vou festejar* (Jorge Aragão), som är en riktig samba de enredoklassiker. Även den har jag sett i en liveversion från samma DVD tillsammans med baterian (slagverksgruppen) från sambaskolan *Magueira*.

Cartola (1908 - 1980)

I avsnittet sambahistoria beskriver jag hur samban uppstod i mötet svart arbetarklass och vit medelklass. Ett känt sådant samarbete är det mellan fattige, svarte muraren Cartola och vite medelklasskompositören Noel Rosa. Deras musik från 30-talet räknas som den viktigaste grunden för nutida samba. Cartola var en av grundarna till Rio de Janeiros största sambaskolor *Mangueira*. Jag har flera hyllningsskivor till Cartola och jag har sett flera av dagens sambastjärnor i intervjuer omnämna Cartola som en viktig inspirationskälla.

Bland de artister jag har valt att analysera tycker jag själv att Cartola är den svagaste sångaren om man bara ser till röstkvalitet. Dock tror jag att hans sound, frasering och interpretation har varit väldigt viktigt för de sångideal som jag vill undersöka i min undersökning. Ása da Silva Veghed skriver att han är en av de främsta sambakompositörerna⁸ och han har gjort många av de sånger som räknas till Brasiliens låtskatt.

Som musikexempel har jag valt att titta på en DVD-inspelning från 1974. Det är från ett program som hette *MPB Especial* och som sändes på brasiliansk teve under denna tidsepok. Jag har tittat extra på låtarna *Sim* och *Alvorada*.

Paulinho da Viola (1942)

Det kändes som att när än jag slog på teven i Brasilien visades det en dokumentär om Paulinho da Viola. Han verkar omåttligt populär och hyllas som både kompositör och artist/sångare. Jag tyckte därför att han passade bra till detta arbete.

Paulinho da Viola är kompositör på sambaskolan Portela och har varit aktiv med sina choro- och sambakompositioner sedan 60-talet. Han har en stor familj som alla sjunger och spelar och medverkar i hans band. Han spelar cavaquinho⁹ eller gitarr och sjunger med en mjuk stämma.

Bland hans musik har jag valt att titta på en livekonsert, MTV acústico (2007), och lyssnat extra på *Talismã*, *pot-purri* och *Timoneiro*.

⁸ Veghed 2007/sid. 99

⁹ Stiltypiskt instrument i samba. Ser ut som en liten gitarr med fyra strängar.

Samba de enredo

Som musikexempel på samba de enredo (karnevalssamba) valde jag låten *Pavilhão do Amor* som tävlade i karnevalen 2007 för sambaskolan *Estácio de Sá*. Det kändes som ett representativt exempel på denna speciella musikstil och jag tänkte på det därför att *Maravilha do Samba*, en sambaskola här i Stockholm, brukar spela låten.

5:4 Intervju med Margareta Thalén

Min intervju med Margareta Thalén gjordes den 26 januari 2009 på SMI i Stockholm. Thalén hade då fått musikexemplen skickade till henne via e-post. En del var ljudfiler och en del videoklipp. Jag hade inga specifika intervjufrågor utan lät henne tala fritt utifrån sina anteckningar. Detta spelade jag in och sammanställde sedan resultatet skriftligen. Jag har redigerat det Thalén sa under vår intervju för att det skulle få ett bättre format i detta arbete. Hon har sedan själv fått redigera det jag sammanställt och tagit bort enstaka partier som hon ansåg inte hörde till ämnet.

Efter att jag hade gjort mitt urval av sångare och låtar hittade jag ett till exempel som jag ville använda i min analys, *Adança* med Beth Carvalho. Då Thalén inte fått detta exempel skickat till sig i förväg och vi fick kort om tid vid intervjutillfället har denna låt använts endast i min analys.

5:5 Övriga intervjuer

Mina två andra intervjuer hoppas jag ska visa vad brasilianska sångare och sångerskor själva tänker om sin röstteknik och sin sång. Carol Saboya är även sångpedagog och jag har därför valt att fråga henne lite andra frågor än till Will da Mangureira. Genom att till exempel fråga vad som är svårt för utlänningar att lära sig inom samba hoppas jag ringa in vad som är specifikt för brasiliansk sångstil. Dessa intervjuer görs skriftligen då jag inte har möjlighet att åka till Rio de Janeiro. Intervjufrågorna finns med som bilaga nr 1.

6. Resultat

6:1 Litteratur och annat material

De böcker om Brasilien som jag har läst användes främst för att ge mig en bild av landet, dess historia, kultur och politiska klimat, och på så sätt bättre förstå musiken. De genomsyrar alltså de delar jag skrev innan min undersökning; bakgrund och inledning.

Den bok jag har använt mest i min förundersökning är Åsa da Silva Vegheds bok *Brasiliansk musik* (2007). Det är den första boken på svenska om brasiliansk musik och har givit mig mycket kunskap om Brasiliens musikhistoria.

Annan litteratur som använts för att kunna skriva min inledning om sambahistoria är *The mystery of samba – popular music and national identity in Brazil* av Hermano Vianna (översättning av John Charles Chasteen) (1999/1995).

För att kunna analysera röster och hitta rätt begrepp har jag läst *Rösten* av Per Lindblad (1992) samt *Stora sångguiden* av Daniel Zangger Borch (2006/2005). Sångtekniska begrepp

till min ordlista (se bilaga) har förutom från dessa två redan nämnda böcker hämtats från Röstförbundets guide *Rösttermer* (1996)

Till övrigt material som använts räknar jag inspelningar från DVD och CD. De som använts till min och Thaléns analys är:

Canto das três raças (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI Brazil/1976)
Portela da Avenida (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI/1970)
Coisinha do pai (Jorge Aragão/Almir Guineto/Luiz Carlosom) och *Vou festejar* (Jorge Aragão) (DVD *Beth Carvalho - A Madrinha do Samba Ao Vivo Convida* (Multishow / Indie Records/2004)
Adança (Adança Odeon/1969) (Endast till min analys)
Talismã, pot-purri och Timoneiro (DVD *MTV acústico* (SONYBMG /2006)
Sim (Cartola/Oswaldo Martins) och *Alvorada*. (Cartola/Carlos Cachaca/Hermínio Bello de Carvalho) (DVD *MPB Especial 1974* (Trama/2007))
Pavilhão do Amor (Jair Guedes, Toninho Gentil, Soneca, Jorge Magalhães e Marcelo Luiz) med sambaskolan *Estácio de Sá*. Sångare *Serginho do Porto* (karneval 2007)

6:2 Min egen röstanalys

Min egen röstanalys gjordes hemma. Jag valde att både titta på videoklipp från DVD och lyssna på CD-skivor. Jag tycker ibland att man har hjälp av en videoinspelning. Man kan få ytterligare en faktor som visar hur en sångare/sångerska använder sin röst. Är han/hon avspänd i kroppen? Står han/hon stadigt? Rör han/hon sig mycket på scenen? Hur är sångaren byggd kroppsligt? En ordlista med de sångtekniska begrepp som används i min och Thaléns analys finns som bilaga nr 3.

Allmänt om frasering i samba

Sångfraserna börjar ofta på sextondelssynkop innan slaget. Det kan låta som att sångaren är lite ”före” musiken. Detta kan vara svårt för oss i väst, vi är mer vana att sjunga så kallat ”laid back”, lite efter slagen (särskilt i jazz och blues). Om man i samba improviserar i melodin fraserar man ofta så att man kommer långt före stället man skulle hamnat på, nästan aldrig efter.

Fraserna hålls korta och wail eller andra utsmyckningar förekommer sällan. Texten är viktig och används på ett percussivt sätt. Konsonanterna blir rytmföretare. Improvisation används mer rytmiskt än melodiskt.

Clara Nunes

Stil: Både samba de enredo och musik med stor orkester, samt lugnare sånger med mindre ackompanjemang.

Musikexempel: *Canto das três raças* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI Brazil/1976)

Portela da Avenida (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI/1970)

Clara Nunes har en vacker, behaglig röst. Den har en ljus timbre, men är ändå mycket fyllig. Hon har ett högt tryck och en kraftfull röst, men låter ändå feminin. En viss heshet finns, i alla fall på de inspelningar då hon är lite äldre.

Hon använder sig mest av sitt modalregister och det låter som att hon ”ler” då hon sjunger. Texten är placerad långt fram och hon har mycket resonans i tonen och använder sig av det bakre området i sin munhåla för att skapa ett större sound.

Vibratot används mest i slutet av en fras och är ganska stort men kort. Ibland väljer hon att ta bort det helt. Hon tar ofta tonen underifrån och glider upp.

Beth Carvalho

Stil: Samba de enredo, snabba kraftfulla låtar som ackompanjeras av stor slagverksgrupp. Musikexemplet *Adança* lugnare populärmusik.

Musikexempel: *Coisinha do pai* (Jorge Aragão/Almir Guineto/Luiz Carlossom) och *Vou festejar* (Jorge Aragão) (DVD *Beth Carvalho - A Madrinha do Samba Ao Vivo Convida* (Multishow / Indie Records/2004) *Adança* (*Adança* Odeon/1969)

Har en mörk timbre och en hes röst med läckage som låter lite rå. Hon använder sig bara av modalregistret och har mycket kropp med sig då hon sjunger. Det låter ”ropigt” och tonen är övertonsrik.

Carvalho använder nästan inget vibrato och hennes fraser är korta och rytmiska. Man upplever att hon har bra ”timing” och det är percussivt och tonsäkert. Rösten känns smidig även fast hon drar med mycket stämbandsmassa i hela registret. Det finns inget glissando mellan tonerna. Textningen är tydlig, man hör varje ord. Den ligger långt fram placeringsmässigt och används för att det ska låta rytmiskt.

Jag tänkte spontant att Carvalho har en äldre röst och de inspelningar jag har lyssnat på är samtida. Hon är alltså i 60-årsåldern. För att bekräfta min teori lyssnade jag på en tidigare inspelning från 1968, *Adança* (Beth Carvalho & The Golden Boys). Jag tyckte då att hennes röst ungefär lät likadan. Alltså borde hennes heshet och val av låga register inte bero på ålder. Jag nämnde detta för Margareta Thalén, men hon har dock inte fått höra detta exempel. Detta berodde på att jag hittade det efter att jag skickat iväg de andra musikexemplen till henne och hon hade därför inte hunnit anteckna något om denna låt. På grund av tidsbrist vid intervjutillfället var vi tvungna att koncentrera oss på det hon hade förberett. Jag tyckte dock att exemplet var bra att ha med i min egen analys, då det till viss del visar att Carvalhos röst inte förändrats mycket med åldern.

Paulinho da Viola

Stil: Lugnare, mer sofistikerad samba med akustiskt ackompanjemang.

Musikexempel: *Talismã, pot-purri och Timoneiro* (DVD *MTV acústico* (SONYBMG/2006))

Da Viola sjunger med en lätt röst och det låter varmt, mjukt och nära. Han sjunger talliknande med korta fraser och det är mycket rytmiskt. Han ”spottar” ur sig orden. I högre register är tonen tunnare, med mindre stämbandsmassa, och han ”ropar” inte som till exempel Carvalho. Hans röst är mycket egaliserad och det är svårt att veta vilket register han befinner sig i. Ibland låter det nästan som falsett, men det kan också vara ett otroligt lätt modalregister.

Tonerna tas underifrån och han glider lite upp på nästa tonhöjd. Ibland är det knarrigt och vibratot som han väljer att ibland använda i frasslut är stort. Det kan bero på att han här är lite äldre.

Cartola

Stil: Lugnare samba/bossa nova med mycket lite ackompanjemang och svag ljudbild. Stilen ibland kallad samba-canción.

Musikexempel: *Sim* (Cartola/Oswaldo Martins) och *Alvorada*. (Cartola/Carlos Cachaca/Hermínio Bello de Carvalho) (DVD *MPB Especial* 1974 (Trama/2007))

Cartola har en ljus och tunn röst. Han har ett uttryck som upplevs lite ”romantiskt” och för mig 40 - 50-tal. Han glider mellan toner och tunnar alltid ut på höjden. Det är lite skört och instabilt, men han är också ganska gammal på inspelningarna. Det känns inte som att han använder sig mycket av stödet utan sjunger till synes utan ansträngning eller styrka.

Cartola har ett stort vibrato och i början av vissa fraser är han lite instabil intonationsmässigt. Även här får man ta hänsyn till åldersfaktorn.

Samba de enredo

Stil: Se inledning. Även kallad karnevalssamba.

Musikexempel: *Pavilhão do Amor* (Jair Guedes, Toninho Gentil, Soneca, Jorge Magalhães e Marcelo Luiz) med sambaskolan *Estácio de Sá*. Sångare *Serginho do Porto* (karneval 2007)

Man måste ha en stark, fyllig och stabil röst för att sjunga samba de enredo. De flesta som gör det är också män med en mycket maskulin stämma. Det ska gå att skrika ett tag utan att man tappar rösten, så man måste ha tåliga stämband. Det är mycket resonans i tonen och det känns som att sångaren använder alla resonansutrymmen i munhålan och öppnar svalget.

Det är mycket ”ropsång”, man ropar helt enkelt ut fraserna. Ändå säger de som håller på med denna typ av musik att idealet är att sjunga mjukt. Det blir det också till viss del på grund av portugisiskans ljud. Fraseringsmässigt måste man vara väldigt tydlig och exakt, det är ju till viss del puxadorens (sångaren i sambaskolan) sång som leder baterian. Det är därför bra att sjunga rakt utan vibrato och att texta bra.

6:3 Röstanalys Margareta Thalén (sammanställt efter intervju 26 januari 2009)

Clara Nunes

Musikexempel: *Canto das três raças* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI Brazil/1976)

Portela da Avenida (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI/1970)

I de flesta musikexemplen sjunger Clara Nunes i modalregistret. Hon rör sig skarvlöst uppåt och det låter avspänt och organiskt. Hon har ett högt lufttryck, men tunnar ut/slankar av tonen på höjden och pressar inte. Ibland kan man ana att hon övergår i mixregister, eller huvudregister, men det är mycket egaliserat. Hon väljer också att sjunga mycket på å-ljud och skapar då en rund och fyllig klang. Ofta har vokalerna en öppen nasalering, till exempel i ordet *canto*. A i *cAnto* uttalas nasalt och tonen får då också den kvalitén.

En annan sak som måste inverka på klangen är de aspirerade konsonanterna. I svenskan har vi de aspirerade klusila konsonanterna p, t, k som alla har en liten luftpuff efter sig. Detta finns inte i spanskan och portugisiskan. Ordet *portela* skulle på svenska bli *phorthela*, men på portugisiska blir det närmare *bordela*. Detta bidrar också till mjuka gommens höjning. Växlingen mellan det öppet nasala och den höjda mjuka gommen gör att det låter intressant och främmande för oss.

I ett musikexempel från Clara Nunes tidiga karriär då hennes röst är yngre, *O mar serenou*, använder hon mycket mer mellanregistret/mixregistret. Där låter det dessutom som att hon inte botten ordentligt, att hon inte riktigt har med sig kroppen. Det kan bero på olika saker, kanske för att hon var ung eller för att hon sjungit mycket den dagen och var trött i rösten.

Vibratot används mer som en utsmyckning. Tonerna är ofta raka och vibratot kommer i frasslut som en effekt. Ibland väljer hon att ta bort det helt.

Beth Carvalho

Musikexempel: *Coisinha do pai* (Jorge Aragão/Almir Guineto/Luiz Carlosom)
Vou festejar (Jorge Aragão) (DVD *Beth Carvalho - A Madrinha do Samba Ao Vivo Conviva* (Multishow / Indie Records/2004)

Båda de kvinnliga sångarna, samt de som sjunger samba de enredo är ”högtryckssångare”. De tar med sig mycket stämbandsmassa nedifrån då de går uppåt i omfånget och använder sig av ”roprösten”. Beth Carvalho har en äldre, kraftfull, hes röst. Hon håller sig alltid i modalregistret och hesheten gör att rösten kan upplevas lite rå och oborstad. Hesheten kan bero på många saker. Det första jag tänker på är hennes ålder. Efter klimakteriet kan kvinnorösten ibland få en grövre, ”hesare” karaktär. Det kan också vara en heshet som alltid funnits i hennes röst, på grund av att stämbandets svängningar inte är helt periodiska.

Carvalho sjunger i mycket låga lägen och ”hojtar” och ropar med högt subglottiskt tryck. Det intressanta är att hon samtidigt som hon har detta höga tryck släpper igenom mycket luft. Ett läckage helt enkelt, som hon gör mer eller mindre medvetet. Läckaget blir större ju högre i registret hon befinner sig.

Hon sjunger mycket på ö, å och inte e, i. Det skapar resonans och gör att rösten upplevs fyllig och mäktig. Ibland på höjden breddar hon och ”ljusar” vokalerna, vilket gör att det blir en lite annan karaktär på tonen.

Om jag skulle beskriva hennes sångsätt för mina elever skulle jag säga att det var forcerat, för i vår kultur sjunger vi inte på det sättet. För henne är det dock naturligt och det låter organiskt.

Cartola

Musikexempel: *Sim* (Cartola/Oswaldo Martins) och *Alvorada*. (Cartola/Carlos Cachça/Hermínio Bello de Carvalho) (DVD *MPB Especial 1974* (Trama/2007))

Cartola sjunger med lågt subglottiskt tryck, det är ett helt annat sångsätt. Han sjunger lätt och med läckage och man upplever inte att han använder sitt stöd. Då hans stämband inte har en lång slutenfas gör det att rösten blir övertonsfattig, grundtonsdominerad. Det passar bra för de vackra lugna sambor han sjunger. Ett mjukt, avrundande sätt att frasera på. Han ligger lite ”ovanpå” tonen, vilket upplevs mjukt och behagligt. Detta sångsätt fungerar inte utan mikrofon.

Hans vibrato är stort och lite okontrollerat. Det kan också göra att det blir falsksång emellanåt. Detta kan bero på den höga ålder han har vid de inspelningar vi lyssnar på. Han glider mellan tonerna, använder det övre klangrummet och tunnar ut på höjden.

Paulinho da Viola

Musikexempel: *Talismã, pot-purri* och *Timoneiro* (DVD *MTV acústico* (SONYBMG /2006))

Jag fick en direkt känsla av att hans sångsätt är modernare och mer kommersiellt. Han har väldigt tydligt artikulerade konsonanter, vilket gör att det upplevs rytmiskt, och de oaspirerade klusilerna (p, t, k) påverkar klangen som hos Clara Nunes. Han tar tonen underifrån och börjar i sitt modalregister, men tunnar ut väldigt mycket och har ett läckage. Det är otroligt lätt på höjden, nästan att han använder ren falsett eller väldigt uttunnat mellan/bröst register.

Han sjunger percussivt och med raka toner. Ett stort, möjligen av ålder betingat, vibrato kommer i frasslut som effekt. Inga skarvar hörs, han slankar av. Det är dynamiskt begränsat, grundtonsdominerat och han behöver mikrofon för att höras. De runda kanterna gör att det upplevs mjukt, varmt och avspänt.

Samba de enredo

Musikexempel: *Pavilhão do Amor* (Jair Guedes, Toninho Gentil, Soneca, Jorge Magalhães Marcelo Luiz) med sambaskolan *Estácio de Sá*. Sångare *Serginho do Porto* (karneval 200)

Högt subglottiskt tryck! De orkar nog med detta påfrestande sångsätt eftersom de aldrig håller långa sångfraser. Det är mer som korta anrop som de genast släpper med ett litet slutfall. De som sjunger denna typ av musik är väldigt duktiga på att veta var gränsen går och var man kan slanka av men ändå bära upp tonen.

Det som är påtagligt är att svalget är öppet. Man är som ett öppet rör. Det gör att rösten låter stor och fyllig.

En viktig sak med musik som behöver denna kraftfulla sång är kroppens medverkan. Det finns alltid en fysisk utlevelse, precis som i rockmusik. Kroppen är med hela tiden och ger energi till rösten, vilket gör att den ”tål” mer och blir mer organisk. Rösten och kroppens samverkan är nyckeln till den starka, fasta stämman som behövs för att överrösta batucadan.

6:4 Intervju med Will da Mangueria.

Will da Mangueria är en av sambaskolan *Manguerias* sångare. Han har även sjungit med andra sambaskolor i Brasilien och på de största klubbarna i Rio de Janeiro. Sedan några år tillbaka reser han mycket till Europa för att uppträda med sambagrupper här och han har blivit speciellt förtjust i Sverige. Jag såg honom uppträda med *Maravilha do Samba*, en svensk sambagrupp, sommaren 2008 i Stockholm och fick genom dem kontakt med Will da Mangueria. Intervjun på originalspråk finns som bilaga nr 2.

Eftersom Will da Mangueria bor i Brasilien skickade jag ett antal frågor till honom och han besvarade dem skriftligen via e-post. Jag har översatt det han skrev från portugisiska till svenska.

1) Vad kännetecknar en god sambasångare?

En god sambasångare eller ”puxador” sjunger rent, har stark närvaro och tar plats på scenen, smittar av sig av sin energi och har en stadig och/eller kraftfull röst.

2) Vilka sångare/sångerskor har betytt mycket för samba och varför?

Sambans värld har och har haft många viktiga sångare/puxadores. Nyligen har flera av dem gått bort, allra senast ”mästarens mästare” Jamelão, som i min mening är oersättlig. Men vi har ändå några (hos oss) kända och utmärkta sångare kvar, som enligt mig ger heder åt vårt yrke: Neguinho da Beija-Flor de Nilópolis, Wantuir, Quinho, Wander Pires och den yngre Bruno Ribas, bland andra.

3) Hur förmedlar man sambans rytm med rösten?

Jag visar rytmiken genom intonationsförändringar på rätt ställen i samban och genom att repetera vissa fraser med ”cacos”, fraser eller ord som vi sångare/puxadores använder för att uppmuntra publiken att sjunga med. Exempel på ”cacos” är: “segura a marimba” ”beleza beleza” “mete a mão” “bateria nota 10”. Till detta gestikulerar man och man bör också ha den rätta ”gingadan”¹⁰ i kroppen eller att man går genom publikhavet.

4) Hur ska man sjunga samba de enredo?

¹⁰ *Gingada* är ett uttryck för de typiskt gungande höftrörelserna man förknippar med sambadansare. Man skulle kunna översätta det till ”sväng i kroppen”.

Att sjunga samba enredo är en konst, ett kall som inte alla populära sångare har. Det är viktigt att ha ett bra och smittsamt "Grito de guerra" (krigsskrik) för att dra till sig uppmärksamheten hos publiken för den samba vi ska sjunga. Man måste ha en fast, stadig och mycket tålig röst. Puxador/sambasångaren är kapabel att sjunga populära sånger utan problem, medan de populära kommersiella sångarna inte normalt klarar av att sjunga samba de enredo.

5) *Om man vill lära sig sjunga samba, hur kan man då jobba med sin röst?*

Sånglektioner för att ge och förbättra röstens tålighet och teorilektioner för att sångaren ska kunna hålla tonen i samban han/hon ska interpretera, samt knep för att vara bra på scenen så att publiken behåller intresset.

6) *Är det viktigt att sjunga rent?*

Utan att sjunga rent är det svårt att sjunga vilken som helst sorts musik. Du kan ha bra notläsningsteknik eller kunna mycket teori, men utan att sjunga rent är det omöjligt att sjunga.

7) *Finns det samba som passar för män och samba som passar för kvinnor?*

Normalt är samba de enredo-sånger bäst lämpade för den maskulina rösten, en kraftfull, stadig och mycket tålig röst. Andra typer av samba kan sjungas av kvinnor utan något som helst problem. Hittills har jag bara sett en kvinna sjunga samba enredo bra, sångerskan *Alcione*.

6:5 Bortfall, problem i undersökningen

Carol Saboya, som jag trodde skulle ha mycket insikt i ämnet, har jag försökt kontakta vid flera tillfällen, men hon har inte svarat. Detta är synd, då jag hade skickat nästan samma frågor till henne som till Will da Mangureira och det hade varit bra att jämföra svaren.

7. Analys

7:1 Tankar efter undersökningen, problem som uppstod

Efter min undersökning känner jag spontant att ämnet är stort och svårt att överblicka, även om jag försökt ringa in ett snävare område. Vissa saker gjorde min undersökning problematisk, som att jag inte fick tag i alla de personer jag ville intervjua. Då jag inte fick tillfälle att göra alla intervjuer och jag faktiskt bara pratat med en brasilian (officiellt) om detta ämne är undersökningen självklart begränsad och detta kommer att synas i min analys.

Jag började med att göra en egen röstanalys av de sångare jag valt ut. Jag begränsade mig till ett visst antal låtar, men självklart var jag färgad av att under en längre tid lyssnat på dessa sångare. Jag hade redan en bild i huvudet av vad jag trodde analysen skulle ge. Det svåra var för mig att förbise "tycke och smak" och fokusera på de rent tekniska aspekterna i sångarnas röster. Efter min intervju med Margareta Thalén fick jag ett mer vetenskapligt sätt att tänka. Thalén var väl förberedd och hade gjort anteckningar kring de musikexempel jag hade skickat till henne. Intervjun med henne gav mig mycket insikt kring sångarnas röster som jag omöjligen kommit fram till själv.

Jag valde att göra min egen analys före min intervju med Thalén, därför att jag trodde att jag skulle bli alltför påverkad av hennes sätt att tänka. Hon hade mycket riktigt kommit fram till saker som jag inte själv skulle ha hört i sångarnas röster.

Intervjun med Will da Mangureira gjordes skriftligen. Jag skickade mina intervjufrågor översatta till portugisiska och han besvarade dem skriftligen. Han var noggrann och formulerade sig väl kring ämnet. Dock känner jag att han hade svårt att se ämnet ”utifrån” och svaren gav mig mest insikt om hur sambasångarna själva tänker om sin sång. Detta var också precis det jag ville undersöka i denna del av arbetet. Till skillnad från Thaléns mer vetenskapliga vinkel var Will da Manguireiras svar mer känslösbaserade.

Mina förväntningar innan undersökningen sammanfaller med resultatet till viss del. En viktig insikt är att ämnet, hur jag än försöker begränsa det, förblir för stort. De fyra sångare jag valt att lyssna på har olikheter i sin röst användning och jag har inte funnit ett ideal som passar in på alla. Kanske styrde också mina förväntningar mitt resultat till viss del? Man hör ju de saker man letar efter. Jag hade dessutom kommit i kontakt med de utvalda sångarna innan jag påbörjade denna undersökning. Vissa har jag till och med sett uppträda, så självklart borde jag vara färgad av det vi kallar ”tycke och smak”. Därför var intervjun med Margareta, en utomstående sakkunnig, viktig.

Man kan dela upp min undersökning i två delar. Dels den rent vetenskapliga delen som innehåller min intervju med Margareta Thalén och min egen röstanalys av de fyra utvalda sångarna (samt samba de enredo-sångaren). Sedan en del som undersöker hur en brasiliansk sångare själv ser på sin sång. Denna del är mindre vetenskaplig och mer känslösbaserad, men känns ändå lika viktig. När man undersöker hur en sångare sjunger måste man försöka förstå vad som ligger bakom. Sång och musik är ett uttrycksmedel och hur man använder rösten tekniskt baseras på hur man vill uttrycka sig. Som enligt Will da Manguireiras definition på en god sambasångare: ”en god sambasångare sjunger rent, har stark närvaro och tar plats på scenen, smittar av sig av sin energi och har en stadig och/eller kraftfull röst”. Det enda han säger om tekniken är egentligen att man ska sjunga rent och kraftfullt, samt att man måste ha en tålig röst. Resten handlar om att entusiasmera och inspirera en publik.

7:2 Tolkning av röstanalyserna

I min egen röstanalys finner jag att de fyra sångarna använder rösten på olika sätt. Jag hittar vissa likheter mellan de två kvinnliga sångarna och även mellan de två manliga och inser att de representerar olika stilar inom samba. Både Clara Nunes och Beth Carvalho sjunger den lite hårdare samban, samba de enredo (även om Nunes även sjunger andra typer av samba) och behöver därför mer kraft i sina röster än de två Paulinho da Viola och Cartola, som sjunger lugnare, mjukare sånger med mindre ackompanjering.

Då jag inte studerat röstbehandling så ingående återkommer fraser i min analys som inte känns vetenskapligt exakta, utan visar mer på hur jag ”upplever” en röst. Clara Nunes röst beskriver jag som ”vacker” och ”behaglig” och att hon låter ”feminin”. Jag skriver också att det låter som att hon ”ler” då hon sjunger. Beth Carvalho beskriver jag som ”rå” och ”ropig”, Paulinho da Viola ”varm” och ”mjuk” och Cartola ”romantisk”.

Alltså var min intervju med Margareta Thalén viktig. Hon satte mer vetenskapliga ord på det jag försökte uttrycka i min analys. Thaléns analys visar följande:

Clara Nunes sjunger mestadels i modalregistret, rör sig skarvlöst och organiskt i registret. Hon har ett högt lufttryck, men pressar inte upp trycket på höjd utan tunnar ut. Ett kontrollerat vibrato finns, det vill säga att Nunes kan välja när hon vill använda det. Oftast kommer det i frasslut, men hon väljer också att ibland sjunga helt raka toner.

Beth Carvalho har ständigt högt lufttryck och mycket stämbandsmassa. Hennes röst har ett läckage som blir större ju högre i registret hon kommer. Hon har en ”äldre”, grov röst som kan upplevas rå. Hon sjunger i låga lägen och ”ropar” på höjden. Vibrato används nästan aldrig.

Cartola däremot sjunger med lågt subglottiskt tryck och mycket läckage. Rösten är övertonsfattig och han avfraserar tonen mjukt. Cartola skulle inte höras utan mikrofon och hans röst passar alltså inte för karnevalssamba, samba de enredo. Hans vibrato är stort och okontrollerat, vilket till viss del kan bero på den höga ålder han hade vid de inspelningar vi har lyssnat på.

Paulinho da Viola har ett modernare uttryck i sin röst. Han ”talsjunger” mycket och artikulerar konsonanterna så det upplevs rytmiskt. Paulinho har inte heller ett högt lufttryck och tar aldrig med sig mycket stämbandsmassa på höjden. Inga skarvar hörs och han glider lätt mellan sitt modal- och falsettregister.

7:3 Gemensamma nämnare hos sångarna

De gemensamma komponenterna tycks ligga mycket i spåket, portugisiskan. Eftersom det är ett språk så rikt på diftonger och öppen nasalitet blir tonbildningen formad därefter. Portugisiskan har oaspirerade konsonanter. P, t och k som i svenskan och engelskan har en luftpuff efter sig men på portugisiska saknas detta. Detta gör att sångsättet upplevs mjukt och det är oftast det första man tänker på när man nämner brasiliansk sång. Att lyfta mjuka gommen och sjunga med öppen nasalitet är även det språkrelaterat. Man sjunger helt enkelt på de ljud man använder i sitt talspråk och tonbildningen blir därefter.

Även fraseringen känns gemensam. Alla sångarna fraserar med korta, rytmiska fraser som gärna börjar på synkop innan slaget och släpps fort. Utöver det att Cartolas röst är äldre och därmed lite instabil, används vibrato sparsamt hos alla sångarna. Många fraser har inget vibrato över huvudtaget, inte ens i slutet.

Man utgår från sitt modalregister och sången får ofta en talkaraktär. I samba de enredo blir det mer en ropkaraktär. Förutom möjligtvis Carvalho och samba de enredosångarna egaliserar man uppåt i registret. Skarvar hörs inte, utan rösten upplevs ”hel”.

Textningen är mycket god hos alla de sångarna jag lyssnat på. Det känns som att texten är viktig och inte får förbises hos lyssnaren. Dessutom ligger mycket av rytmiken i textframställningen.

7:4 Analys och tolkning av intervju med Will da Mangureira

Will da Mangueirans intervju kom att handla om andra saker än det jag undersökte i min röstanalys samt det som kom fram i mitt samtal med Margareta Thalén. Det är tydligt att Will da Mangureira inte har samma syn på sång och sångteknik som sångpedagoger med lång

utbildning. Något annat förväntade jag mig inte och mina frågor är inte heller riktade åt det hållet.

Enligt Will da Mangureira är sambasångare inte något man blir, utan något man är född till. Det är ett kall och ett livsstilsval. Genom att han i hela sitt liv levt i sambakulturen reflekterar han inte över oaspirerade konsonanter eller registeranvändning, utan fokuserar på andra saker. Hans egen stil är samba de enredo och i hans intervju framgår det att han nästan enbart tänker på denna stil i sina svar. För att vara en bra puxador (sångare inom samba de enredo) måste man vara en stark ledare med mycket karisma. En underhållare. Dessutom måste man ha en stark, tålig röst. Att ”sjunga vackert” verkar vara sekundärt. Han skriver att det är viktigt att sjunga rent, men jag tror att han mer syftar på att hålla tonarten än att vara träffsäker på varje ton.

Som jag också anade skriver han att samba de enredo bäst lämpar sig för en manlig röst.

Om jag knyter an till de frågor jag ställer mig i min inledning: *vad har musik och sång betytt i ett historiskt och politiskt perspektiv? Hur används sång och hur har den traditionellt använts? Hur sjunger en mor för sitt barn? I vilka sammanhang sjunger man? Hur ser det brasilianska sångidealet ut och hur har det uppkommit?* har jag till viss del fått svar genom min intervju med Will och genom den litteratur jag läste. Enligt Will da Mangureira ska sångaren uppmuntra alla andra att sjungen. Synen på sång verkar vara att den är till för alla och används i många sammanhang. Samba är inte något man som publik endast lyssnar på, utan man är själv delaktig. Sångerna borde då rimligtvis bevaras bättre från generation till generation. Kanske bevaras också det traditionella sättet man sjunger på? Veghed skriver: ”Ungefär 75 procent av alla sålda skivor i dagens Brasilien är inhemska musik sjungen på portugisiska.”¹¹ Jag har redan poängterat vikten av språket då det gäller sound. Om man då lägger till vikten av sväng, gingada, som Will da Mangureira beskriver, känns det naturligt att sångarna i Brasilien sjunger på det sätt de gör, på det sätt jag och Thalén kom fram till i våra röstanalyser.

8. Diskussion

Så här efter min undersökning och min djupdykning i den brasilianska sången känner jag mig omtumlad. På vägen har jag insett många saker. Ämnet är stort och det är svårt att i en så liten undersökning få fram ett resultat som inte känns generaliserat och utslätat. Ibland har jag känt att jag är ute på hal is, då jag försökt kartlägga ideal och hitta gemensamma komponenter för de sångare jag lyssnat på. Ju mer jag har lyssnat har jag insett att idealen är många och att man faktiskt kan sjunga samba på flera olika sätt med olika typer av röster.

I mina litterära förstudier har jag fått nyvunnen kunskap som i vissa fall fått mig att förstå saker jag upplevde i Brasilien bättre. Det har varit viktigt att förstå Brasiliens kulturhistoria för att göra min undersökning på bästa sätt. Veghed (2007) har varit en otroligt bra källa, dels för att hennes bok är den enda i sitt slag på svenska, men också för att den är så omfattande och välskriven. Jag fick också god hjälp av de böcker jag läste angående rösten, som Borch (2006/2005), Lindblad (1992) och Röstfonden (1996).

¹¹ Veghed (2007) sid.22

En del saker har jag kommit fram till. Det har varit mycket bra att intervjua både sakkunnig i Sverige och utövande sångare i Brasilien för att få flera synvinklar. Dock gjorde mitt bortfall (uteblivna intervjun med Carol Saboya) att undersökningen begränsades ytterligare. Tydligt är i alla fall att vi ser på sång med olika ögon och detta gör självklart att vi sjunger på olika sätt runt om i världen.

Jag vill sammanfatta det ”brasilianska soundet” i tre viktiga punkter. Dessa punkter tycker jag har framgått både i mina och Thalés röstanalyser, samt i intervjun med Will da Manguera. De är: *Texten, rytmen, känslan*

Att texten i en sång är viktig för brasilianerna trodde jag redan innan min undersökning och detta bekräftades. Med detta menar jag inte bara att ordens betydelse vägs tungt, utan också hur man väljer att framställa en sång med texten i fokus. I röstanalyserna kom både jag och Margareta fram till att portugisiskans ljud gör mycket för tonbildningen. Vi kom också fram till att man helst använder sitt modalregister, samma register som man använder då man talar, och att man gärna lägger låtarna i ett lägre register. Detta borde komma ur att man vill att orden, texten ska höras tydligt. Viljan att berätta en historia och få lyssnaren att höra texten gör alltså att man väljer att sjunga på ett visst sätt, med en viss teknik. Att man öppnar munnen mer och har mer aktivitet i läppar och käke gör också sitt för tonbildningen, samtidigt som det framställer texten tydligare. Man artikulerar bra.

Rytmen är oundviklig att nämna. Fraseringen är så viktig och också något som alla sångare jag lyssnat på haft gemensamt. Det går också ihop med textframställning, eftersom språkets ljud används för att rytmisera. Will säger att för att visa rytmiken ”repeterar han vissa fraser med ”cacos””, alltså en lek med ord som låter rytmiska. Samba är baserad på slagverk och många komplexa rytmer och självklart står sångaren inte utanför detta, utan måste vara rytmiskt exakt och frasera på ett visst sätt. Will nämner också i sin intervju att en puxador i samba de enredo måste kunna ”leda” med hjälp av rytmiska tillrop, det han kallar för ”krigsskrik”. Soundmässigt gör detta att sambasångaren sjunger rakt, utan vibrato, och inte håller särskilt långa fraser. Allt för att vara tydlig rytmiskt.

Det skiner också igenom i Wills intervju att känslan för musiken är mycket viktig. ”Att sjunga samba de enredo är en konst, ett kall” säger han. Att vara ”inne i musiken” har jag hört andra brasilianare säga att det är den viktigaste egenskapen hos en bra sångare. Att ha utstrålning och att kunna bjuda in publiken att sjunga med. Att ha det rätta svänget i kroppen och ett leende på läpparna och ha en övertygelse om att den brasilianska musiken är den bästa musiken i världen.

8:1 Personliga tankar och åsikter

Om jag ska återvända till mina tankar i början av denna uppsats då jag jämförde det skandinaviska sångsättet med det brasilianska, kommer jag ungefär fram till samma saker. Även om många brasilianska sånger är komplexa melodiskt, så är det texten, rytmen och känslan man sätter i fokus. Här i Sverige finns en körtradition där vi vill sjunga så homogent som möjligt och smälta in i varandras klang. Jag tycker också att det finns ett sätt att se på huvudregister som det ”fina” sättet att sjunga på, framförallt bland dem som sjungit mycket i kör. Psalmer i kyrkan ligger i högt register och de flesta unga tjejer vill sjunga sopran i kören. I brasiliansk samba ska man höras över en slagverksorkester och ropsjunger därför mer i bröstregister.

I Sverige, liksom Brasilien, älskar man att sjunga, det ser man till exempel på det stora intresset för "Allsång på Skansen" eller de många körer som finns. Men någonstans delas vi upp i de som sjunger bra och de som inte kan sjunga. Det finns många här som aldrig tar en ton, inte ens i duschen, för att de har fått höra att de "inte kan". Enligt min högst subjektiva åsikt sjunger *alla* i Brasilien. Om sångaren i en sambaskola ska höras över slagverkarna måste han sjunga starkt och artikulera bra så att texten går fram. Han uppmuntrar sin publik att sjunga med och de sjunger på samma sätt. Det som spelas på radio är också det mestadels brasiliansk musik och karnevalen har otroligt starkt inflytande i Rio de Janeiro, vilket självklart påverkar sångidealet.

Denna jämförelse går att dra längre och det finns säkert lika många åsikter som det finns sångare. Jag vill betona att detta avsnitt bara tar upp mina egna tankar kring ämnet och jag har inte vetenskapliga belegg för allt.

8:2 Vad betyder mina resultat för mig själv?

Jag sjunger själv mycket samba och bossa nova och jag har lärt mig genom att härma andra sångare. Jag har tagit lektioner i Brasilien och i Sverige för brasilianska sångare och de har alltid pratat om frasering och uttal. Det viktigaste har varit att få till det rytmiska och att något så när få till portugisiskan. Min undersökning har hjälpt mig att närma mig sången från ett annat håll. Genom att förstå mer konkret vad sångarna gör i sin sångteknik för att till exempel säga ett ord på ett visst sätt, kan jag lättare själv närma mig ett tillfredsställande resultat.

I min undervisning har jag börjat lära ut brasilianska sånger till mina elever. Många är intresserade och vill veta hur man gör för att det ska låta bra, vad som är specifikt. Intervjun med Margareta satte ord på det jag inte förut kunde beskriva utan att förevisa och det har redan givit resultat hos många av mina elever.

Jag tror att det är svårt att sjunga brasiliansk musik bra utan att lyssna på brasilianska artister och ha ett intresse för musiken. För min egen del känner jag att det var nödvändigt att också bo ett tag i landet för att förstå texternas innebörd och traditionens tyngd. Dock är det bra att ha en konkret guide till hur man sjunger med ett "brasilianskt sound".

9. Referenser

Litteratur

Borch, Daniel Zangger (2006/2005). *Stora sångguiden* Notfabriken Music Publishing AB
Lindblad, Per (1992) *Rösten* Lund:Studentlitteratur
Veghed, Åsa da Silva (2007). *Brasiliansk musik* Vmb förlag
Vianno, Hermano, (1999/1995). *The mystery of samba – popular music and national identity in Brazil* (översättning till engelska av Johan Charles Chasteen) Chapel hill & London:The University of North Carolina Press
Röstfonden (1996) *Rösttermer* Stockholm:Röstfrämjandet

CD och DVD

(I den ordning de förekommer i undersökningen)

Clara Nunes *Canto das três raças* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI Brazil/1976)
Clara Nunes *Portela da Avenida* (Mauro Duarte e Paulo César Pinheiro) (EMI/1970)
Beth Carvalho *Coisinha do pae* (Jorge Aragão/Almir Guineto/Luiz Carlosom) och *Vou festejar* (Jorge Aragão) (DVD *Beth Carvalho - A Madrinha do Samba Ao Vivo Convida* (Multishow / Indie Records/2004)
Beth Carvalho *Adança* (Adança Odeon/1969)
Paulinho da Viola *Talismã, pot-purri och Timoneiro* (DVD *MTV acústico* (SONYBMG /2006)
Cartola *Sim* (Cartola/Oswaldo Martins) och *Alvorada*. (Cartola/Carlos Cachaça/Hermínio Bello de Carvalho) (DVD *MPB Especial 1974* (Trama/2007))
Estácio de Sá. Sångare: Serginho do Porto *Pavilhão do Amor* (Jair Guedes, Toninho Gentil, Soneca, Jorge Magalhães e Marcelo Luiz) (karneval 2007)

10. Bilagor

Bilaga nr 1

Intervjufrågor till Carol Saboya

- 1) Vad kännetecknar en god sambasångare?
- 2) Vilka sångare/sångerskor har betytt mycket för samba och varför?
- 3) Vilka saker jobbar du med när en gringo (utlänning) kommer till dig för att lära sig sjunga samba?
- 4) Hur tänker man i samba när man textfraserar? (Får man andas mitt i ett ord? Måste man betona ordet rätt? Etc)
- 5) Hur förmedlar man sambans rytmisering med rösten?
- 6) Är det viktigt att sjunga rent?
- 7) Finns det samba som passar för män och samba som passar för kvinnor?

Intervjufrågor till Will da Mangueira

- 1) Vad kännetecknar en god sambasångare?
- 2) Vilka sångare/sångerskor har betytt mycket för samba och varför?
- 3) Hur förmedlar man sambans rytm med rösten?
- 4) Hur ska man sjunga samba de enredo?
- 5) Om man vill lära sig sjunga samba, hur kan man då jobba med sin röst?
- 6) Är det viktigt att sjunga rent?
- 7) Finns det samba som passar för män och samba som passar för kvinnor?

Bilaga nr 2

Intervju med Will da Mangureira på originalspråk portugisiska, oredigerat

1) *Quais são as características para ser um bom cantor/cantora de samba?*

Para ser um bom cantor/puxador de samba, é preciso ser afinado, ter boa presença e domínio de palco, ser contagiante e principalmente ter voz bem impostada e/ou possante.

2) *Quais cantores/cantoras são/eram importantes para o samba e por quê?*

Tivemos e temos vários cantores/puxadores importantes no mundo do samba, no passado recente perdemos alguns cantores, o mais recente foi o consagrado “Mestre dos mestres” Jamelão, que em minha opinião será insubstituível. Mas ainda temos entre nós famosos e excelentes cantores que para mim são exemplos de dedicação à nossa profissão; Neguinho da Beija-Flor de Nilópolis, Wantuir, Quinho, Wander Pires e o novato Bruno Ribas, entre outros.

3) *Quando você canta, como você mostra o ritmo de samba com a voz?*

Mostro o ritmo do samba na voz com entonações quase diferentes em certas partes do samba e com repetições de frase da letra além de alguns “cacos”, frases ou palavras usadas por nós cantores/puxadores de samba enredo para incentivar o povo a cantar. Exemplos “de “cacos” “segura a marimba” “beleza beleza” “mete a mão” “bateria nota 10”, até mesmo gestos e o próprio gingado do corpo ou o caminhar pelo palco.

4) *Como cantar samba de enredo? Qual é a diferença entre cantar samba de enredo e outros tipos de samba?*

Cantar samba enredo é uma arte, um dom, e nem todos os cantores populares têm, é preciso um bom e contagiante “Grito de guerra” para chamar a atenção da platéia para o samba que vamos cantar, ter voz firme e imposta além de muita resistência. O puxador/cantor de samba é capaz de cantar canções populares sem nenhum problema, porém isto não acontece com os cantores populares, eles normalmente não conseguem cantar samba enredo.

5) *Se alguém quiser aprender cantar samba, quais são os processos utilizados nas vozes dele, como normalmente trabalha?*

Aulas de canto para aprimorar e dar resistência à voz e aulas de teoria musical para que o cantor possa distinguir o tom do samba que irá interpretar, além de algumas dicas de utilização de palco, o que fará com que a platéia fique atenta ao samba interpretado.

6) *É importante cantar samba afinado?*

Sem afinação é difícil cantar qualquer tipo de música, você pode até ter conhecimentos técnicos de leitura musical para cantar, mas sem afinação fica impossível cantar.

7) *Há tipos de samba só para mulher e só para homem?*

Normalmente sambas de enredos são tipos de canção apropriadas para a voz masculina, por

requerer voz possante, bem imposta e muita resistência. Os outros tipos de samba até podem ser interpretados por mulheres sem problema algum. Até hoje só vi uma mulher cantar samba enredo bem, a cantora Alcione.

Gritos de Guerra:

“Olha a Beija-Flor aí gente, chora cavaco” **Neguinho da Beija-Flor**

“Alo povão agora é sério, canta + (*nome do bairro onde fica a escola*). **Nêgo**

“Arrepia Salgueiro, aí que lindo, que lindo!” **Quinho**

“(Nome da escola de samba) + tudo que eu queria, maraviilha!!! **Will**

Bilaga nr 3

Ordlista sångtekniska begrepp

Ordlistan sorterad efter den ordning orden kommer i analyserna.

Wail Mer eller mindre improviserade sångliga utsmyckningar (Borch 2006/2005)

Timbre (även *klangfärg*) Den ljudkvalitet som gör att två toner som har samma tonhöjd och tonstyrka ändå kan låta olika. Olika vokaler skiljer sig alltså i klangfärg och samma vokal uttalad av olika individer brukar också skilja sig i klangfärg. (...) (Röstfrämjandet 1996)

Slutningsfas Del av stämbandsvibrationen där stämbanden sluter tätt. (Borch 2006/2005)

Register Röstkvalitet som speglar olika vibrations sätt hos stämbanden, bör inte förväxlas med begreppet tonhöjdsområde (...) (Röstfrämjandet 1996)

Modalregister/Bröstregister Röstregister som kännetecknas av spetsiga röstpulser och klart markerad slutna fas. Det register man normalt använder när man talar. (Borch 2006/2005)

Falsettregister/Huvudregister Röstregister ovanför bröstregistret som kännetecknas av stora runda röstpulser, stark grundton, kort slutna fas och ofullständig slutning. (Borch 2006/2005)

Mixregister/Mellanregister Vanlig benämning på kvinnorröstens *voix mixte*, som ligger mellan bröst- och huvudregister (...) (Röstfrämjandet 1996)

Egalisering Utjämning av skillnader i röstkvalitet mellan tonhöjdsområden, vokaler eller register. (Borch 2006/2005)

Vibrato Snabbt upprepad förändring av tonhöjden. (Borch 2006/2005)

Glissando Kontinuerligt glidande tonhöjd. (Borch 2006/2005)

Stöd Kontroll av andning med för tonen anpassad adduktion. (Borch 2006/2005)

Öppen nasalitet/nasalering När tonen går ut genom näsan. (Borch 2006/2005)

Glottis Mellanrummet mellan stämbanden. (Borch 2006/2005)

Subglottiskt tryck Lufttryck i luftvägarna under glottis. (Borch 2006/2005)

Ansats Igångsättandet av fonationen (ljudandet) i frasers början. Man skiljer på hård, luftig och mjuk ansats. (Lindblad 1992)

Läckage (även läckande fonation) Fonation som kännetecknas av ofullständig glottisslutning, som ofta ger upphov till ett turbulent luftflöde, d v s ett hörbart brusljud (Röstfrämjandet 1996)

Knarr Register som kännetecknas av mycket låg röstpulsfrekvens (Borch 2006/2005)

